

หัวข้อเรื่อง

1. อภิปรัชญาอินเดีย
  - กลุ่มนาสติกะ มี จารวาก, พุทธ, เซน

สาระสำคัญ

1. จารวากเป็นอภิปรัชญาฝ่ายสสารนิยมของอินเดียโบราณ
2. เซน เป็นอภิปรัชญาที่ปฏิเสธพระเจ้า
3. พุทธอภิปรัชญา 4 สำนักใหญ่ ๆ คือ
  - สำนักไวภาษิกะ เน้นหนักเรื่อง กายกับจิต เป็นสำคัญ รู้ได้โดยวิธีประจักษ์
  - สำนักวิชฌายณวาท เน้นความสำคัญของจิต หรือวิญญาน
  - สำนักเสตธรันติกะ เน้นว่า กาย-จิต รู้ได้โดยการอนุมาน
  - สำนักมหายมิกะ ยึดหลักปฏิบัติจสมุปบาทเป็นมาตรฐาน

จุดมุ่งหมาย

เมื่อได้ศึกษาบทที่ 6 จบแล้วจะสามารถ

1. จำแนกความแตกต่างของ อภิปรัชญาสายนาสติกะ 3 ลัทธิใหญ่ ๆ ดังกล่าวได้
2. อธิบายถึงแนวความคิดของสสารนิยมมีมานานแล้วในซีกโลกตะวันออก
3. วิเคราะห์ได้ถึงหลักการที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันระหว่าง อภิปรัชญาจารวาก, เซน และพุทธปรัชญา 4 สำนัก
4. สรุปความคิดรวบยอดของอภิปรัชญาแต่ละสาขาได้

บทที่ 6

อภิปรัชญาตะวันออก

(Eastern Metaphysics)

แนวความคิดของนักคิดตะวันออก มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองโดยเฉพาะ คือมีลักษณะเป็นศาสนวิทยาและปรัชญา ผสมผสานกันกล่าวคือในปรัชญาตะวันออกนั้น สามารถจะเรียกได้ว่าปรัชญาก็คือศาสนา ศาสนาก็คือปรัชญา โดยที่ทฤษฎีทางปรัชญานั้นสามารถที่จะนำมาปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายได้ ส่วนปรัชญาตะวันตกนั้น ถ้าเป็นปรัชญาแล้ว มักจะเป็นเรื่องของทฤษฎี หรือเรื่องราวของความคิด หรือความรู้

ด้วยประการฉะนี้ นักปรัชญาตะวันออกจึงมีลักษณะเป็นศาสดาไปในตัวด้วย รวมทั้งมีความประพุดิและอัศจรรย์ใจคอจะเป็นแบบนักบุญ เพราะแนวความคิดหรือหลักปฏิบัติ นั้น นอกจากจะมีอยู่ในคำสอนของท่านแล้ว คำสอนนั้น ๆ ยังเป็นคุณสมบัติหรือหลักปฏิบัติของท่านด้วย คือนักปรัชญาตะวันออกสอนศิษย์อย่างไร ท่านก็ปฏิบัติอย่างนั้น

สำหรับนักปรัชญาตะวันตก ท่านมุ่งวิชาการหรือแนวความคิด หรือทฤษฎีเป็นประการสำคัญ เรื่องความประพุดิส่วนตัวมันคนละเรื่องกัน ท่านอาจจะปล่อยตัวปล่อยใจเป็นคนขี้เม้าหย่าเป็ก็ยอมได้ เข้าในคติที่ว่า “จงทำตามอย่างที่ฉันสอน แต่อย่าทำตามอย่างที่ฉันทำ” อะไรทำนองนั้น

ในทางอภิปรัชญาก็เช่นเดียวกัน ตะวันออกก็ยังคงเป็นตะวันออกอยู่ อภิปรัชญาที่อยู่ ในทางตะวันออกที่พูดถึงนี้มี 3 แหล่ง ด้วยกันคือ

1. อภิปรัชญาอินเดีย
2. อภิปรัชญาจีน
3. อภิปรัชญาญี่ปุ่น

อภิปรัชญาอินเดีย (Indian Metaphysics)

อภิปรัชญาอินเดียนั้น แบ่งออกเป็น 2 สาขาใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มนาสติกะ (น + อัสติ) คือ นักปรัชญาที่คัดค้านความขลัง, ความศักดิ์สิทธิ์

ของคัมภีร์พระเวท คือไม่เชื่อว่าพระเวทเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ และถูกต้อง คัดค้านไม่ได้ อย่างที่พวกฮินดูเชื่อ แต่พวกนี้เชื่อว่าคัมภีร์พระเวทเป็นผลงานของพวกฤาษีนั่นเอง ไม่ใช่เทพประทานหรือบันดาลลลเข้าสู่ใจของพวกฤาษี เมื่อผลงานเป็นของมนุษย์ก็ย่อมมีผิดมีถูกตามความรู้ความสามารถของผู้รจนา

ในคัมภีร์ของเซนและปรัชญาจรวาก ก็คัดค้านความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวทไว้มากเช่นเดียวกัน พวกฮินดูเรียกพวกนี้ว่านาสติกะ คือพวกฝายค้านหรือนอกศาสนา

ในปรัชญาสายนาสติกะได้แก่ปรัชญาของจรวาก, พุทธ และ เซน โดยที่เซนกับพุทธนั้นเป็นพวก “กรรมวาที” ด้วยกัน คือมีความเชื่อว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ความดีความชั่วส่งผลให้แก่ผู้ทำทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่วนจรวากว่าคนเราจะได้ดีมีสุข ก็เพราะตัวเราเองเหมือนกัน แต่ไม่เชื่อว่า ความดีความชั่วจะส่งผลไปถึงชาติหน้า เขาจึงสอนวิธีเพิ่มสุขและลดทุกข์ในปัจจุบันเท่านั้น ไม่ให้หวังผลในชาติหน้าเพราะเชื่อว่าไม่มี

ในด้านเป้าหมายสูงสุดนั้น เซนกับพุทธถือว่าการพ้นทุกข์เป็นสิ่งสำคัญ เซนเรียกว่า “โมกษะ” พุทธเรียกว่า “นิพพาน” แต่จรวากถือว่า “กามสุข” เป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ จึงควรแสวงหาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ เพราะความตายเป็นจุดสุดท้ายของชีวิต

เซนกับพุทธ (ฝายหินยาน) เป็นสัจนิยม คือเชื่อว่า จิตหรือชีวะเป็นภาวะที่มีอยู่จริง นอกเหนือไปจากร่างกาย และมีอยู่อย่างอิสระคืออาจจะอาศัยกายอยู่ หรือไม่อาศัยกายก็ได้ ส่วนจรวากนั้น เป็นปรัชญาวัตถุนิยม ไม่เชื่อว่ามีจิตหรือชีวะอยู่อีกต่างหากจากร่างกาย

เซนกับพุทธ เป็นปรัชญาที่มีมูลฐานมาจากศาสนา จรวากเป็นปรัชญาโลกายัต คือเป็นปรัชญาแบบโลก ๆ ไม่อาศัยศาสนา และตั้งตัวเป็นผู้คัดค้านศาสนาตลอด¹

2. กลุ่มอาสติกะ ได้แก่กลุ่มปรัชญาอินเดียที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และความถูกต้องของพระเวทโดยไม่ต้องพิสูจน์ อันหมายถึงปรัชญาของฮินดู 6 สำนักนั่นเอง พวกอาสติกะถือว่า พระเวทเป็นคัมภีร์ศรัทธาซึ่งแปลว่าความรู้ที่ได้ยินมา กล่าวคือ พวกฤาษีที่มีญาณแก่กล้าได้สดับสัจธรรมภายในแล้วนำไปบอกกล่าว, เล่า, สอนคนอื่น ๆ ตามที่ท่านได้รู้ได้เห็น โดยมีได้ต่อเติมเสริมแต่ง ฉะนั้นจึงได้ถือกันต่อมาว่า คัมภีร์พระเวทนี้มีใช่ผลงานของมนุษย์ทั้งมิใช่เทวดาแต่ง แต่เป็นสัจธรรมที่เปิดเผยขึ้นแก่ผู้เห็น (Seer) ซึ่งเรียกว่า “ฤาษี” ดังนั้นพระเวทจึงเป็นอมตธรรม เป็นนิยตธรรม และเป็นปราณ คือลมหายใจของพระผู้เป็นเจ้า

ปรัชญาสายอาสติกะดังกล่าวนี้มี 6 ระบบด้วยกันคือ นยายะ, ไวเศษิกะ, สางขยะ, โยคะ, มีมังสา และเวทานตะ

1 อดิศักดิ์ ทองบุญ ปรัชญาอินเดีย. โรงพิมพ์ประยูร, กรุงเทพฯ 2524 หน้า 15-17

อภิปรัชญาอินเดียนายานาสติกะ

อภิปรัชญาจารวาก (Charavaka Metaphysics)

อภิปรัชญาของจารวาก มีเนื้อหาและขอบข่ายตั้งอยู่บนฐานของญาณวิทยาของจารวาก นั่นเอง กล่าวคือศึกษาค้นคว้าความจริงตามที่รับรู้ได้ทางประจักษ์ (perception) เท่านั้น สิ่งใดที่ไม่อาจจะรับรู้ได้ทางประจักษ์ หรือทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 แล้ว พวกจารวากจะบอกว่า สิ่งนั้นไม่มีอยู่จริง เช่น โลกหน้า นรก สวรรค์ นิพพาน หรือโมกษะ ตลอดจนวินัยญาณ หรือชีวะ จารวากปฏิเสธว่าไม่มี ทั้งนี้เพราะไม่อาจจะรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 นั่นเอง

อภิปรัชญาจารวากถือว่า โลกนี้ประกอบขึ้นด้วยวัตถุธาตุ 4 อย่าง เท่านั้น คือ ธาตุดิน, น้ำ, ลม, ไฟ และไม่ยอมรับ “อากาศธาตุ” (อย่างที่พุทธศาสนายอมรับ) เพราะจารวากบอกว่าไม่เห็น หรือรู้ไม่ได้ทางตา, หู, จมูก, ลิ้น, กาย

วัตถุธาตุทั้ง 4 นี้ผสมกันเองโดยบังเอิญ ไม่มีใครหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ มาบังคับ หรือทำให้มันรวมตัวกันได้ การรวมตัวของวัตถุต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจให้เกิดผลต่างกัน 2 ชนิด คือ

1. การรวมตัวชนิดหนึ่งก่อให้เกิดชีวิตขึ้นมา เช่น กน, สัตว์, พืช
2. การรวมตัวอีกชนิดหนึ่งไม่ก่อให้เกิดชีวิต เช่น กรวด, หิน, ดิน, ทราย, แผ่นดิน

อภิปรัชญาจารวาก บอกไว้ชัดเจนแจ้งว่า ชีวิตเป็นผลิตผลของวัตถุธาตุ เพราะเกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุทั้ง 4 อย่างดังกล่าว ชีวิตหาได้มีอยู่ก่อนการรวมตัวของวัตถุธาตุทั้ง 4 ไม่ เปรียบเหมือน “ความแดง” ของน้ำหมาก ซึ่งเกิดจากการผสมของหมาก, พลู, ปูน (สีขาว) ถูกส่วน ความจริง “ความแดง” นั้นหาได้มีอยู่ก่อนการผสมของสิ่งทั้งสามนั้นไม่ “ความแดง” ไม่ได้มีอยู่ในหมากหรือพลู หรือปูนขาวมาก่อนเลย แต่ “ความแดง” เกิดขึ้นเมื่อสิ่งทั้งสามผสมกันแล้ว ข้อนั้นฉันใด ชีวิตก็เหมือนกัน ไม่ได้มีอยู่ในธาตุดิน, ธาตุน้ำ, ธาตุลม หรือธาตุไฟ อย่างใดอย่างหนึ่งมาก่อน แต่เกิดเมื่อธาตุทั้ง 4 ผสมกันนั่นเอง จึงเชื่อว่าเป็นผลิตผลของวัตถุ

อุปมาอย่างหนึ่งในเรื่องเดียวกัน จารวากได้เปรียบเทียบว่า ความเมานั้นหาอยู่ในเครื่องปรุงน้ำเมาแต่ละอย่างไม่ แต่เกิดขึ้นเพราะเครื่องปรุงผสมกันถูกส่วนฉันใด ชีวิตก็เกิดจากการผสมของธาตุถูกส่วนฉันนั้น

ฉะนั้นเมื่อชีวิตเป็นผลิตผลของธาตุดังกล่าว เมื่อใดวัตถุธาตุทั้ง 4 แยกออกจากกัน เมื่อนั้นชีวิตก็พลันดับไปด้วย และเมื่อใดธาตุทั้ง 4 ผสมกันอย่างถูกส่วนชีวิตก็เกิดขึ้นมาอีก แต่หาใช่ชีวิตเดิมสืบต่อมาเกิดใหม่ไม่ จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตนี้ไม่เที่ยง มีขึ้นครั้งเดียวเท่านั้นแล้ว ก็ดับไป ไม่มีชีวิตชนิดถาวรเลยเพราะเราไม่อาจพิสูจน์ชีวิตเช่นนั้นได้

จารวากกล่าวต่อไปว่า เนื่องจากชีวิตไม่มีอยู่จริงดังกล่าวมาแล้ว วิญญาณหรือชีวะ (Soul) ของคนและสัตว์ก็ไม่มีจริง เพราะพิสูจน์ทางประสาททั้ง 5 ไม่ได้ จารวากจึงกล่าว โจมตีความเชื่อพระเจ้าว่าเป็นความเชื่อโง่ ๆ พระเจ้าไม่มี นรกสวรรค์ก็ไม่มี ผู้ที่สอนให้เชื่อ เรื่องเช่นนี้เป็นคนหลอกลวงเพื่อหวังลาภผลแก่ตนเอง ความจริงแล้วเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่โกหกทั้งสิ้น เพราะถ้ามีจริงเราก็อาจพิสูจน์ได้ทางประสาทสัมผัส หรือโดยการประจักษ์

สรุปว่า อภิปรัชญาจารวาก* เชื่อว่า สิ่งที่มีอยู่จริงมีอย่างเดียวนั่นคือ วัตถุธาตุ นอก นั้นไม่มีจริง โดยเหตุนี้แหละเราจึงเรียกปรัชญานี้ว่า วัตถุนิยมหรือสสารนิยม

อภิปรัชญาเซน (Jaina Metaphysics)

ชีวะและอชีวะ

อภิปรัชญาของเซนนั้นยอมรับความมีอยู่จริงของส่วนประกอบของโลก 2 อย่างคือ

- ชีวะ ได้แก่ วิญญาณหรือสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ
- อชีวะ ได้แก่ สิ่งที่ไม่มีชีวิตจิตใจ

ชีวะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. มุกตชีวะ ได้แก่ วิญญาณที่บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งหลาย
2. พัทธชีวะ ได้แก่ วิญญาณที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสารด้วยอำนาจแห่งกรรม ซึ่งผูกพันให้ชีวะต้องมาสัมพันธ์กับวัตถุหรือร่างกายเรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะหมดกรรม จึงจะกลายเป็นมุกตชีวะอันเป็นสภาพเดิมของชีวะทุกชีวะ

---

* ในธรรมจักรกัปปวัตตสูตร ที่พระพุทธเจ้าได้โปรดประทานแก่เบญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แสดงให้เห็นว่า ได้มีลัทธิโลกยัต (จารวาก) อยู่แล้วจริง แต่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” คือการปล่อยตัวพัวพันด้วยกามสุข และการหมกมุ่นด้วยโลกียสุข ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นข้อปฏิบัติแบบชาวบ้าน ไม่ใช่แบบสมณะ

พัทธชิวะ แบ่งออกไปอีกเป็น 2 ชนิด คือ

1. **ชนิดที่เคลื่อนที่ได้** พัทธชิวะที่เคลื่อนที่ได้นั้น มีร่างกายเป็นที่อาศัย ซึ่งประกอบด้วยอินทรีย์ 2 (มีร่างกาย กับ การรับรู้รส เช่น หนอน เป็นต้น) อินทรีย์ 3 (ร่างกาย, การรับรู้รส และการได้กลิ่น เช่น พวกมด เป็นต้น) อินทรีย์ 4 (ร่างกาย, การรับรู้รส, การได้กลิ่น และการมองเห็นได้ เช่น หมู่ผึ้ง เป็นต้น) อินทรีย์ 5 (ร่างกาย, การรับรู้รส, การได้กลิ่น, การมองเห็นและการได้ยิน เช่น มนุษย์ และสัตว์สี่เท้าอื่น ๆ)

2. **ชนิดที่เคลื่อนที่ไม่ได้** ได้แก่พัทธชิวะชั้นต่ำ ที่มีอยู่ในรูปที่เกิดจากดิน, น้ำ, ลม, ไฟ เป็นต้น ซึ่งมีอินทรีย์เดียวคือร่างกาย

อชิวะ

อชิวะ คือสิ่งที่ไม่มีชีวิตหรือที่ศัพท์ทางปรัชญาอินเดียเรียกว่า “วัตถุทรัพย์” (Material Substance) มีอยู่ 5 ชนิดด้วยกันคือ

1. **บุทกล** ได้แก่ (matter) คำว่า “บุทกล” แปลว่าสิ่งที่อาจจะรวมเข้ากันได้ และแยกออกจากกันได้ อธิบายว่า วัตถุต่าง ๆ สามารถรวมกันเข้าเป็นวัตถุใหญ่ได้ และสามารถแยกออกจากกันได้เหลือเพียงอนุภาคเล็ก ๆ ได้ อนุภาคที่เล็กที่สุดเรียกว่า “ปรมาณู” (Atom) ปรมาณูที่รวมกันเข้าเป็นรูปผสมเรียกว่า ชันธ ร่าร่างกายของเราและวัตถุธรรมชาติต่างก็เป็นรูปผสมของปรมาณู ซึ่งมี 4 อย่าง คือ ดิน, น้ำ, ลม, ไฟ

“บุทกล” นั้นมีลักษณะ 4 อย่าง คือ ผัสสะ, รส, สีและกลิ่น ลักษณะทั้ง 4 อย่างนี้มีประจำอยู่ในปรมาณูต่าง ๆ ปรัชญาอินเดียสำนักอื่น ๆ เห็นว่าเสียงก็เป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของบุทกล หรือวัตถุ แต่เช่นไม่เห็นด้วย เช่นอธิบายว่า เสียงมีอยู่คู่กับแสง แต่เกิดขึ้นทีหลัง เช่นเดียวกับความร้อน, ความมืด, ความงาม, ความประณีต, ความหยาบ ฯลฯ ความมีอยู่ของวัตถุนี้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีประจักษ์

2. **อากาศ หรือเทศะ (Space)** มีอยู่ 2 อย่าง คือ

- **โลกอากาศ** ได้แก่ที่เป็นอยู่ของสรรพสัตว์ในโลกนี้ รวมทั้งอชิวะที่เป็นพวกอัสติกาย (มีร่างกาย, มีรูป) ทั้งหมด เช่น ธรรม และอธรรมที่จะกล่าวต่อไป

- **อโลกอากาศ** ได้แก่ที่ว่างจากสิ่งทั้งหลายดังกล่าวอยู่นอกโลกขึ้นไป ซึ่งนักวิทยาศาสตร์เรียกว่า “อวกาศ”

การมีอยู่ของอากาศหรือเทศะ พิสูจน์ได้ทางอนุมานเท่านั้น รู้ทางประจักษ์ไม่ได้ คืออนุมานด้วยเหตุผลว่า ธรรมดาสิ่งที่มีรูปร่างต้องอาศัยที่อยู่ มิฉะนั้นมันจะอยู่ไม่ได้ เนื้อที่ที่มันอาศัยก็คือโลกอากาศ เพราะฉะนั้นเมื่อมีสิ่งที่เป็นอัสติกาย เช่น วัตถุ ก็ย่อมรู้ได้ทันทีว่ามีอากาศอยู่ด้วย

3. กาล (Time) คือ อันตรฐานที่บอกถึงการสืบทอด การเปลี่ยนแปลง, การเคลื่อนไป, ความใหม่, ความเก่า เป็นต้น ของสิ่งทั้งหลาย ความมีอยู่ของกาลเราอาจพิสูจน์ได้ทางอนุมาน เช่นเดียวกับความมีอยู่ของอากาศ กล่าวคือเมื่อมีการสืบทอด, การเปลี่ยนแปลง, การเคลื่อนไป หรือความใหม่ ความเก่า ฯลฯ ของสิ่งทั้งหลาย เราก็รู้ได้ทันทีว่ามีกาลอยู่ด้วย

นักปรัชญาเซน ได้แบ่งกาลออกเป็น 2 ชนิด คือ

- กาลแท้ ได้แก่อันตรฐาน คือภาวะที่ตั้งอยู่ในขณะที่สิ่งทั้งหลายสืบทอดกันไป เปลี่ยนแปลงไป เคลื่อนไป หรือมีมาใหม่ มีการเก่าแก่คร่ำคร่าไป กาลแท้ไม่มีเบื้องต้น และไม่มีที่สุด ไม่กินเนื้อที่ ไม่มีน้ำหนัก แต่แพร่กระจายอยู่ทั่วไป กำหนดไม่ได้

- กาลสมมุติ ได้แก่กาลเวลาที่กำหนดขึ้นเป็นวันที่, นาที, ชั่วโมง, วัน, เดือน, ปี, สมัย โดยถือเอาการเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายเป็นเครื่องกำหนด

4. ธรรม (motion) คือการเคลื่อนไหวหรืออาการที่ไม่หยุดอยู่ของสิ่งทั้งหลาย (ไม่ใช่ศีลธรรมตามแนวของจริยศาสตร์) ความมีอยู่ของธรรมพิสูจน์ได้ทางอนุมาน คืออนุมานจากการเคลื่อนไหวของสิ่งทั้งหลายว่าที่ใดมีการเคลื่อนไหวของสิ่งทั้งหลาย ที่นั้นย่อมมีธรรม

5. อธรรม (Rest) คือสภาพที่ไม่เคลื่อนไหว (ไม่ใช่หมายถึงการขาดศีลธรรม) หรืออากาศที่หยุดอยู่กับที่ของสิ่งทั้งหลาย ตรงกันข้ามกับธรรม ความมีอยู่ของอธรรม พิสูจน์ได้ทางอนุมานเช่นเดียวกัน

นักปรัชญาเซนสรุปไวยาหารในเรื่องนี้ไว้ว่า อาการเคลื่อนไหวของปลาในน้ำเป็นความสามารถเฉพาะตัวของปลา แต่สภาพที่ช่วยให้สมรรถภาพในการเคลื่อนไหวของปลาเป็นไปได้ นั่นคือธรรม อนึ่งอาการหยุดได้ของปลาก็เป็นสมรรถภาพเฉพาะตัวของปลาอีกอย่างหนึ่ง แต่สภาพที่ช่วยให้สมรรถภาพของปลานั้นเป็นไปได้ เรียกว่า อธรรม

อภิปรายจากพุทธปรัชญา ตามแนวของนักปรัชญาอินเดีย สำนักพุทธปรัชญา

พุทธปรัชญาตามหลักปรัชญาที่ถือเป็นหลักสำคัญ คือ

1. สำนักไวภาษิกะ
2. สำนักวิษณฺณวาท (วิญญณฺณวาท)
3. สำนักเสตวันติกะ
4. สำนักมารยมิกะ

สำนักไวยาษิกะ ถืออภิธรรมปิฎกเป็นหลัก คือถือคัมภีร์อรรถกถาอภิธรรม ชื่อ “มหา-
วิชาศาสตร์” ที่กล่าวว่า ความแท้จริงมีอยู่ 2 อย่าง คือ นามกับรูป หรือกายกับจิต (object
& subject) ความแท้จริงทั้ง 2 อย่างนี้ สามารถรู้ได้โดยตรงทางประจักษ์ (perception) และ
ชื่อของสำนักนี้ก็ได้มาจากชื่อคัมภีร์นี้นั่นเอง

สำนักเสาตรันติกะ ถือพระสุตตันตปิฎกเป็นหลัก คำว่า “เสาตรันติกะ” ก็คือ “สุตตันติกะ”
ในภาษาบาลีนั่นเอง สำนักนี้ยึดหลักอภิปรัชญาอย่างเดียวกับสำนักไวยาษิกะ คือยอมรับความ
แท้จริงสองอย่างเหมือนกัน แต่เห็นต่างกันเป็นหลักญาณวิทยา กล่าวคือ เสาตรันติกะ ถือว่า
ความแท้จริง 2 อย่างนี้ ไม่อาจรู้ได้โดยตรงทางการประจักษ์ จะรู้ได้ก็โดยทางอนุมานเท่านั้น

สำนักวิชญาณวาท ถือว่า ความแท้จริงมีอยู่อย่างเดียวคือ วิญญาณ หรือจิต ส่วนรูป
หรือร่างกายนั้นเป็นเพียงอารมณ์ของจิต เกิดขึ้นมาจากจิต หาได้มีอยู่อย่างอิสระ โดยไม่ต้อง
อาศัยจิตไม่

สำนักมารชยมิกะ สำนักนี้มีความเห็นเป็นกลาง ๆ โดยยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือ
กฎปฏิจจสมุปบาท เป็นมาตรฐานสำหรับตัดสินว่าอะไรจริง อะไรไม่จริง หมายความว่า
สิ่งใดที่เป็นไปตามกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท สิ่งนั้นเรียกว่าศูนยะ คือว่างจากความจริง (ไม่จริง)
สิ่งใดไม่เป็นไปตามกฎแห่งปฏิจจสมุปบาท สิ่งนั้นจัดเป็นความแท้จริง และเรียกตามศัพท์
ของสำนักนี้ว่า ศูนยะ เหมือนกัน แต่หมายความว่า ว่างจากการพรรณนา คือ ไม่มีทฤษฎี
ใดสามารถพรรณนาความแท้จริง เช่นนั้นให้ถูกต้องครบถ้วนได้

สรุปว่า ความแตกต่างระหว่างสำนักไวยาษิกะ กับ เสาตรันติกะ เป็นความแตกต่าง
ทางญาณวิทยา ส่วนความแตกต่างระหว่างสำนักวิชญาณวาทกับมารชยมิกะเป็นเรื่องทางอภิปรัชญา
อนึ่งนักปรัชญาอินเดียจัดแบ่งสำนักพุทธปรัชญาทั้ง 4 สำนัก ออกเป็น 2 พวก คือ
สองสำนักแรก คือ

ก. ไวยาษิกะ ————— หินยานหรือเถรวาท
ข. เสาตรันติกะ —————

สองสำนักหลังคือ

ค. วิชญาณวาท ————— มหายาน หรืออาจารย์วาท
ง. มารชยมิกะ —————

แต่คำว่า “หินยาน” นั้น ไม่ใช่สายเดียวกับพวก “หินยาน” ในประเทศศรีลังกาและ
ในประเทศไทย เพราะไม่ได้ถือตามคัมภีร์สายบาลีเหมือนอย่างในประเทศไทยและศรีลังกา
แต่ถือคัมภีร์สายสันสกฤต เช่นเดียวกับพวกมหายาน ต่างแต่ถือกันคนละคัมภีร์เท่านั้น นัก
ปรัชญาฝ่ายไทยไม่ถือว่าเป็นฝ่ายหินยาน กลับถือว่าเป็นนิกายหนึ่งที่แตกออกมาจากมหายาน

1. อภิปรัชญา พุทธปรัชญาสำนักไวภาษิกะ

สำนัก “ไวภาษิกะ” เป็นสำนักพุทธปรัชญาที่นักปรัชญาอินเดียสันนิษฐานว่า แดกมาจากนิกายเถรวาท (หินยาน) แต่อาศัยคัมภีร์ภาษาสันสกฤตจึงทำให้ชื่อพระสูตรต่าง ๆ และบุคคลที่คุ้นหูคุ้นตากับคนไทยเปลี่ยนแปลงไป นักปรัชญาที่มีชื่อเสียงซึ่งทำให้เกิดปรัชญาไวภาษิกะขึ้นนั้นมีหลายท่านด้วยกันคือ

1. ท่านกาศยายนีบุตร (ราว พ.ศ. 500-600) เป็นผู้รจนาคัมภีร์หลักของอภิธรรมปิฎกชื่อ “ชฎานปริสธาน” (ญาณปฏิฐาน) แต่เป็นผู้แต่งคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มหาวิภาษาศาสตร์ ขึ้น

2. ท่านอัสวโฆษ (ราว พ.ศ. 600-700) เกิดที่เมืองสาเกต เป็นผู้รจนาหนังสือ “พุทธจรีต” และรจนาคัมภีร์อรรถกถาชื่อ มหาวิภาษาศาสตร์ ด้วย

3. ท่านวสุพันธ์ุ (ราว พ.ศ. 900-1000) เป็นผู้รจนาอภิธรรมโกศะ

4. ท่านสังฆภัทร (รุ่นเดียวกับท่านวสุพันธ์ุ) เกิดที่แคว้นกัษมีระ ผลงานของท่านที่เด่น ๆ มี 2 เล่ม คือ สมยทีปะ และ นยายานุสาระ

การคาดคะเนความจริงทางจักรวาลวิทยา

นักปรัชญาไม่ว่ายุคใดย่อมถือว่าจักรวาล หรือสากลโลกเป็นเรื่องที่ดึงดูดความสนใจอันดับหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่ประจักษ์อยู่เบื้องหน้า ทำทนายให้ศึกษาหาคำตอบว่ามาอย่างไร จากไหน, ประกอบด้วยอะไร และจะเป็นอย่างไรต่อไป ความจริงข้อนี้เราจะเห็นได้จากสำนักปรัชญาต่าง ๆ ทั้งในสมัยโบราณ, สมัยกลาง และสมัยปัจจุบัน

พุทธปรัชญาสำนักไวภาษิกะก็สนใจเรื่องจักรวาลนี้อยู่ไม่น้อยเหมือนกัน และเป็นระบบปรัชญาฝ่ายพุทธ ระบบแรกที่ยอมรับความมีอยู่จริงของจักรวาล คือรับรองว่า จักรวาลเป็นองคภาวะชั้นสูงที่มีอยู่จริง ๆ และมีอยู่อย่างอิสระจากตัวเอง ความมีอยู่ของจักรวาลนี้ไม่ว่าจะมองแง่ใดมุมใด คือแง่สามัญสำนึกหรือแง่ปรมาตมย์ ก็คงเห็นว่า จักรวาลเป็นองคภาวะหนึ่งต่างหากจากตัวเรา แต่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

วัตถุประสงค์ที่ไวภาษิกะต้องศึกษาเรื่องนี้ ก็เพื่อค้นคว้าถึงความแท้จริงขั้นสูงสุด อันจะนำไปสู่การดับทุกข์ ตามเป้าหมายของพระพุทธศาสนา กล่าวคือจากการวิเคราะห์สิ่งภายนอกตัวเราว่ามีอะไรเป็นอย่างไรแล้ว ในที่สุดจะนำไปสู่การศึกษาเรื่องตน และผลท้ายสุดที่ได้รับก็คือ “ความว่าง” แม้ว่าสำนักปรัชญานี้จะยังไม่ได้บรรลุตามเป้าหมายอันนี้ก็ตาม ก็เชื่อว่าเป็นการปูพื้นฐานให้พุทธปรัชญาสำนักอื่น ๆ เช่น โยคจารย์ หรือ มหายมิกะก้าวเข้าไปจนถึง

2. พุทธปรัชญาสำนักเสาตรันติกะ

คำว่า “เสาตรันติกะ” ตรงกับภาษาบาลีว่า “สุตตันติกะ” แปลว่าผู้ศึกษาหรือปฏิบัติ

ตามพระสูตร หมายความว่าปรัชญาสำนักนี้นับถือพระสูตรตันตปิฎกเป็นสำคัญ ไม่ยอมรับพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก สำนักนี้ถ้าถือตามทัศนะปรัชญาอินเดียแล้ว ถือว่าพัฒนามาจากปรัชญาเถรวาท (หินยาน) นั้นเอง

ตามบันทึกของหลวงจีนเหยียงจิง หรือ ถังซำจิง ผู้ไปสืบศาสนาในอินเดีย เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 13 นั้นว่า ผู้ก่อตั้งสำนักนี้ก็คือท่านกุมารสาตะ แห่งตักศิลา ซึ่งเป็นนักปรัชญา ร่วมสมัยกับท่านนาถารชุน, ท่านอารยเทพ นอกจากนี้ก็ยังมีท่านศรีลาภะ, ท่านโยโคมิตร เป็นต้น ร่วมกันตั้งสำนักนี้ขึ้น

อภิปรัชญาของสำนักเสาตรันติกะ

อภิปรัชญาของสำนักนี้ โดยทั่วไปตรงกันกับของสำนักไวภาษิกะ คือยอมรับความมีอยู่ของวัตถุภายนอกและของจิตกับอารมณ์ภายใน ต่างกันแต่ในทางญาณวิทยาเท่านั้น หลักอภิปรัชญาที่จะนำมากล่าวต่อไปนี้แสดงให้เห็นทัศนะของสำนักไวภาษิกะและเสาตรันติกะ ต่างกันหรือตรงกันอย่างไร

ขณิกภังควาท

ทฤษฎีทางอภิปรัชญาที่ไวภาษิกะและเสาตรันติกะเห็นตรงกันมีชื่อว่า “ขณิกภังควาท” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ขณิกวาท” (The theory of Momentariness) ทฤษฎีนี้ถือว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่งแล้วก็ดับไป ไม่มีสิ่งใดตั้งอยู่ได้นาน หรือคงทนถาวร บางท่านเรียกทฤษฎีนี้ว่า “สันตติวาท” (the theory of Flux) เพราะถือว่า นามรูปเกิด ๆ ดับ ๆ สืบต่อกันเป็นกระบวนการลูกโซ่ไม่หยุดหย่อน

ทฤษฎีขณิกภังควาท ตั้งขึ้นจากหลักไตรลักษณ์ของพุทธศาสนาและมีนัยเป็นปฏิปักษ์ต่อลัทธิสัสสตทิฎฐิ และอุจเฉททิฎฐิของสำนักปรัชญาอื่น

ตามหลักทฤษฎีนี้มีรายละเอียดว่า ทุกสิ่งเป็นขณิกะ คือตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วก็ดับไป หมายความว่าไม่เที่ยงนั่นเอง กล่าวคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นขณิกะ (ไม่เที่ยง) ไม่อยู่ในอำนาจของตน (เป็นทุกข์) ไม่มีทั้งภาวะ (being) และ อภาวะ (non-being) (หมายถึงอนัตตา) มีแต่การเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดหย่อน (becoming) สิ่งที่เป็นภาวะก็ดี อภาวะก็ดี ส่วนแต่ไม่ใช่ความแท้จริง อาการที่เปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลายเท่านั้นคือความแท้จริง

ทฤษฎีนี้ถือต่อไปอีกว่า ชีวิตนี้มีไข่อื่นไกล ที่แท้ก็คืออนุกรมแห่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอยู่เรื่อย ๆ ไม่มีเที่ยงแท้ถาวร มีแต่การเปลี่ยนแปลงเท่านั้น อนุกรมแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมเป็นไปต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ กล่าวคือ เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น อีกสิ่งหนึ่งจึงเกิดขึ้น และสิ่งนั้นก็เกิดให้เกิดสิ่งอื่นต่อไปเป็นวัฏจักร ในทางปฏิบัติโลมนั้นก็ย่อมเป็นไป

ตามนี้ คือ เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับด้วย ทั้งหมดนี้ตรงกับกฎปฏิบัติจสมุปบาท

สรุปว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย ดับไปก็เพราะเหตุปัจจัยในโลกนี้ จึงมีแต่การเกิดกับการดับ การผลิตกับการทำลาย หรือการสร้างกับการเสื่อมสลาย ไม่มีอะไรอื่นนอกจากนี้ ไม่มีมนุษย์และเทพองค์ใดที่สามารถยืนยงคงอยู่ชั่ววันรันดร

เปรียบเทียบทัศนคติของนักปราชญ์อื่น ๆ

เพื่อแสดงให้เห็นว่าหลักขณิกังคบาทที่เป็นหลักสากลกับทัศนะของนักปราชญ์อื่น ๆ จึงขอนำทัศนะของปราชญ์บางท่านมาเปรียบเทียบให้เห็นดังต่อไปนี้

1. นักปรัชญากรีกชื่อเฮราคลิตัส กล่าวไว้ว่า **ท่านไม่สามารถก้าวข้ามกระแสน้ำเดียวกันได้ถึง 2 ครั้ง** ทั้งนี้เพราะกระแสน้ำไหลไปเรื่อย ๆ ไม่หยุดหย่อน กระแสน้ำที่ข้ามครั้งแรกย่อมไหลไปในทันที ส่วนกระแสน้ำที่ข้ามครั้งที่สอง จึงเป็นกระแสน้ำที่ไหลมาแทนที่ใหม่

2. นักปรัชญาชาวอังกฤษชื่อ เดวิด ฮูม กล่าวไว้ว่า **“ข้าพเจ้าไม่อาจจับตัวข้าพเจ้าเองได้ เมื่อข้าพเจ้าพยายามจะจับครั้งใด ก็พบแต่สัญญาณนี้หรือนั้น”** หมายความว่าหาตัวอัตตาไม่พบ คงพบแต่สิ่งที่สมมติเรียกกัน เช่น นีมือ นีเท้า นีผม แสดงว่าว่างจากอัตตาที่ศาสนาและปราชญ์อื่นถือว่าเที่ยงแท้ถาวร

3. นักปรัชญาชาวอเมริกัน ชื่อ วิลเลียม เจมส์ กล่าวไว้ว่า **“ความคิดที่ผ่านไป ๆ นั้นเอง คือตัวผู้คิด”** หมายความว่าไม่มีผู้คิด มีแต่ความคิด แสดงว่าว่างจากอัตตาเหมือนกัน

4. กวีเอกอังกฤษชื่อ เซลลีย์ (Shelley) ได้ประพันธ์เป็นโคลงบทหนึ่งไว้ว่า

“Worlds on Worlds are rolling ever,

From creation to decay,

Like the bubbles on a river,

Sparkling, bursting, borne away.”

โลกทั้งมวล ล้วนหมุนไปไม่รู้หยุด

เริ่มจากร่าง แล้วก็เสื่อมโทรมทรุด

ดุจฟองน้ำแตกประกาย แล้วหายไป.”

3. พุทธปราชญ์สำนักวิชฌานวาทหรือโยคอาจารย์

ปราชญ์สำนักนี้บางที่เรียกว่า “โยคอาจารย์” ทั้งนี้เพราะมุ่งศึกษาให้รู้แจ้งสังขารมอันสูงสุดโดยการปฏิบัติโยคะ และวิธีปฏิบัติก็ดำเนินตามพระบาทของพระพุทธองค์ ซึ่งทรงเน้นข้อปฏิบัติทางกายและทางใจเป็นสำคัญ เพื่อนำไปสู่การรู้แจ้งสังขารมดังกล่าว ข้อปฏิบัติทางจิต ก็คือการฝึกจิตเพื่อให้รู้แจ้งในสังขารมอันสูงสุด แล้วจะพบว่า

1. สากลจักรวาล หาใช่อะไรอื่นที่แยกออกไปจากจิตไม่
2. ในสังขารธรรม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เช่น การเกิด และการตาย
3. ไม่มีสิ่งหรือวัตถุภายนอกจิตที่มีอยู่จริง ๆ

ท่าที่ดังกล่าวนี้ ย่อมแสดงถึงเหตุผลอย่างเพียงพอว่า ทำไมจึงใช้ชื่อว่า “โยคจาร” และเพราะเหตุที่ปรัชญาสำนักนี้ถือว่าไม่มีความแท้จริงใด ๆ อื่นนอกจากจิตหรือวิญญาณ ฉะนั้นจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิชญาณวาท (วิญญาณวาท-บาลี)

ในด้านอภิปรัชญา นักปรัชญาอินเดียท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า สำนักปรัชญาอินเดียที่จัดได้ว่าเป็นจิตนิยม (Idealistic school) อย่างแท้จริงนั้น มีสำนักเดียวเท่านั้น คือสำนักปรัชญาโยคจารหรือวิชญาณวาท นั้นเอง เพราะปรัชญาสำนักนี้มีทัศนะว่า ความแท้จริงมีอยู่อย่างเดียวเท่านั้นคือ “อภยวิญญาณ” วัตถุทั้งหลายในโลกเป็นเพียงรูปแบบ และภาพปรากฏของวิญญาณหรือจิตทั้งสิ้น เช่นที่ปรากฏในคัมภีร์ลัคนาฤกษ์ดารสูตรตอนหนึ่งว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ใช่ อะไรอื่น ที่แท้ก็คือจิตนั่นเอง” คำว่า จิตในที่นี้ ท่านหมายถึง “อภยวิญญาณ” ซึ่งเป็นหนึ่งในวิญญาณ 8 ตามการจำแนกของปรัชญาสำนักนี้

ประเภทของวิญญาณมี 8 อย่าง คือ

1. จักขุวิญญาณ	5. กายวิญญาณ
2. โสทวิญญาน	6. มโนวิญญาณ
3. ฆานวิญญาน	7. กลิขภูมโนวิญญาน (มนัส)
4. ชิวหาวิญญาน	8. อภยวิญญาณ

วิญญาณ 5 ข้างต้น เรียกว่า **ปัญจวิญญาณ** ซึ่งไม่มีความแตกต่างกับของเถรวาทเลย **มโนวิญญาณ** มีหน้าที่สำคัญคือ เป็นต้นเหตุแห่งการประกอบกรรมดี กรรมชั่ว มโนวิญญาณเป็นได้ทั้งกุศลและอกุศล และอัพยาทุกต เช่นเดียวกับปัญจวิญญาณ และมโนวิญญาณจะขาดตอนก็ต่อเมื่อเข้าสู่สัจญ์ภาพ, เข้าอสัจญ์สมาบัติ, เข้าสัจญ์เวทียัตนิโรธสมาบัติ, คนที่หลับสนิทไม่มีฝัน และคนที่สลบ

กลิขภูมโนวิญญาน (วิญญาณที่ 7) โยคจารอธิบายไว้ว่า มนินทรีย์(อินทรีย์คือใจ) ต่างกับมโนวิญญาณ เพราะมนินทรีย์คือมโนธาตุ มีสภาพเป็นอัพยาทุกต ทำหน้าที่ยึดอภยวิญญาณ (วิญญาณที่ 8) ว่าเป็นตัวตน เป็นตัวอุปาทานยึดครอง - อภยวิญญาณ, อภยวิญญาณเป็นสภาพมนินทรีย์หรือมนัสเข้ายึดไว้ ไม่มีหน้าที่พิจารณารับรู้อารมณ์ภายนอก รับรู้คิดยึดแต่อารมณ์ภายใน คืออภยวิญญาณ แต่เนื่องด้วยเป็นตัวทำการยึดถืออภยวิญญาณจึงมีอิทธิพลมาก สามารถทำให้มโนวิญญาณมีความรู้สึกไปในทางกุศล และอกุศลได้ เพราะฉะนั้นแม้จะมีลักษณะเป็นอัพยาทุกตก็นับว่าเป็นกิเลส จึงมีชื่อว่า “กลิขภูมโนวิญญาน”

“กลิษฏมโนวิญญาน” นี้ ทำหน้าที่คิดพิจารณาอภยวิญญานว่าเป็นตัวตนเสมอ สืบสันตติเนื่องกันไปไม่ขาดสายจนกว่าจะสิ้นภพชาติพันกิลเลส กลิษฏมโนวิญญานจะขาดตอนก็ต่อเมื่อได้บรรลอรหัตตผลหรือเข้าสู่สัญญาเวทียตนิโรธเท่านั้น

อภยวิญญาน (วิญญานที่ 8) ที่เรียกชื่อเช่นนี้เพราะวิญญานนี้เป็นสภาพที่กลิษฏมโนวิญญานเข้าไปยึดครองแล้วเกิดอุปาทานว่า เป็นตัวของตัวจึงมีความอาลัยเลิกลอนไปได้ยาก อภยวิญญานตรงกับภวังคจิต ของพระเถรวาทนั่นเอง แต่ปรัชญาโยคจารย์ถือว่า วิญญานนี้มีความสำคัญมาก คือถือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นอภยวิญญาน และออกมาจากอภยวิญญานนี้ทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ ปรัชญาโยคจารย์ จึงมีชื่อวิญญานวาท หรือจิตนิยม

หน้าที่ของอภยวิญญานนั้น ท่านนิยามความหมายไว้สั้น ๆ ว่า “เก็บก่อก” “เก็บ” คือเก็บเอาพืชของสิ่งทั้งปวงไว้ เช่นเดียวกับเมล็ดพันธุ์ผลไม้ย่อมเก็บเอาลำต้นกิ่งก้านสาขาตลอดจนผลไว้หมด รอการนำส่งปลูกรดน้ำพรวนดิน ตลอดแสงอาทิตย์เป็นปัจจัยเร่งเร้า ก็จักโตวันโตคืน แตกดอกออกผลโดยลำดับ “ก่อก” คือสร้างพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เกิดให้มีขึ้น เช่น โตเป็นลำต้นมีใบมีดอก

อภยวิญญานเป็นมูลฐานของสิ่งทั้งปวง

อภยวิญญานกับมูลฐานของสิ่งทั้งปวง ถ้าไร้อภยวิญญานแล้ว สิ่งทั้งปวงก็ไม่มี เพราะว่าเป็นเพียงเงาสะท้อนออกมาหรือพฤติกรรมของอภยวิญญาน นั่นเอง

นักปรัชญาโยคจารย์ยุคแรกมีท่านอสังคะ และท่านวสุพันธ์ เป็นต้น ถือว่าสิ่งทั้งปวงเป็นเพียงความคิดของเรา สิ่งทั้งปวงอยู่ในจิตของเรา

ครั้นมาถึงยุคหลัง สมัยท่านธรรมปาละ ท่านทิงนาคะ ได้สอนต่างออกไปว่าสิ่งที่ดำรงอยู่ภายนอกจิตก็มีเหมือนกัน แต่มูลกำเนิดของมันไม่พ้นไปจากจิต

4. พุทธปรัชญาสำนักมหายมิกะหรือศูนยวาท

พุทธปรัชญาสำนักนี้ถือกันว่าเป็นปรัชญาชั้นยอด แสดงให้เห็นถึงลักษณะอันแท้จริงแห่งสัจธรรมชั้นสูงสุดที่พระพุทธรองค์ทรงมุ่งหมาย โดยที่ปรัชญาสำนักนี้ชี้ให้โลกรู้ว่าคำว่า “นิพพาน” ที่พระพุทธรองค์ทรงมุ่งหมายนั้นคืออะไร? ณ สภาพนิพพานนี้แหละผู้ปฏิบัติจะบรรลสันติภาพถาวรชั้นสุดท้าย เป็นความหลุดพ้นจากความทุกข์ หยุดเกิดและการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร

ปรัชญาที่ถือหลักปฏิเสธสมุปบาทที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เป็นหลักในการดำเนินจึงได้ชื่อว่า “มหายมิกะ” และเพราะเหตุที่ถือ “ศูนยตา” เป็นเรื่องสำคัญจึงมีชื่อเรียกว่า “ศูนยวาท”

ผู้ก่อตั้งสำนักมหายมิกะคือท่านนาคคารซุน ซึ่งถือกำเนิดในสกุลพราหมณ์อินเดียตอนใต้ ท่านศึกษาพระไตรปิฎกแตกฉานโดยใช้เวลาเพียง 90 วันเท่านั้น

ทัศนะทางอภิปรัชญาของสำนักนี้

ท่านนาคคารซุนกล่าวว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวข้องกับความจริง 2 ชนิดคือ

- ความจริงสมมติ
- ความจริงปรมาตม์

ผู้ไม่รู้ความจริง 2 ชนิดนี้จะไม่มีทางเข้าใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้เลย

ความจริงสมมติ หรือสมมติสัจจะ คือภาวะปกปิดความจริง ทำให้เห็นลักษณะไม่จริง เป็นลักษณะแท้ ในขณะที่เดียวกันก็ปกปิดลักษณะแท้ไว้ ความจริงสมมติเป็นความจริงตามสมมติบัญญัติ เช่น ในชีวิตประจำวันของเรา สิ่งทั้งหลายที่เราตั้งชื่อเรียกกันอย่างนั้น อย่างนี้ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติกิจนั้น ล้วนเป็นสมมติสัจจะหรือจริงสมมติทั้งนั้น เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของมันแล้ว เราจะพบว่าหาเป็นภาวะที่แท้จริงไม่

ความจริงปรมาตม์ คือภาวะแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งต่างจากลักษณะที่ปรากฏของมัน หรืออยู่เหนือภาวะบัญญัติทั้งหลาย

ความแตกต่างระหว่างสมมติสัจจะกับปรมาตม์สัจจะนั้น เห็นได้ยากเพราะเป็นความแตกต่างกันทางความคิดอันจำกัดของปุถุชน (แต่สำหรับพระอรหันต์ท่านเห็นความแตกต่างกันโดยแจ้งชัด) ดังที่ท่านนาคคารซุนได้กล่าวไว้ว่า ความแตกต่างนี้จะมีอยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์นี้เท่านั้น ผู้ไม่รู้ความแท้จริงย่อมเห็นไปว่า สมมติสัจจะเป็นภาวะจริง ย่อมไม่เห็นว่าเป็นภาวะหลอกลวง เพราะใช้ปัญญาทางเหตุอันสามัญเข้าพิจารณา เหมือนคนกำลังฝัน ย่อมเห็นว่าเป็นเรื่องราวในฝันเป็นความจริงทุกอย่าง เพราะเขาใช้ความรู้สึกนึกคิดในขณะที่นั้นมาพิจารณาตัดสิน แต่พอพวกเขาตื่นขึ้น เขาใช้ปัญญาอีกชั้นหนึ่งพิจารณา จึงรู้ว่าเรื่องในฝันไม่จริง ข้อนี้ฉันใด เรื่องราวในชีวิตของปุถุชนเราก็ฉันนั้น จะต้องตัดสินด้วยปัญญาชั้นสูงจึงจะรู้ว่าเป็นเรื่องมายาทั้งนั้น

ความหมายของคำ “ศูนยตา”

คำว่า “ศูนยตา” หรือ “สุญ” มีผู้เข้าใจผิดกันมาก คือส่วนมากเข้าใจว่าเป็นคำปฏิเสธความจริงโดยสิ้นเชิง เช่นว่า สุญเปล่า ไม่มีอะไรเหลือ ซึ่งตรงกับทัศนะของพวกอุจเจททิฎฐิที่พระพุทธเจ้าทรงคัดค้าน ดังนั้น ศูนยตาจะหมายความว่า สุญเปล่าอย่างนั้นไม่ได้แน่ ศูนยตาตามทัศนะของท่านนาคคารซุนมีอยู่ 2 นัยด้วยกันคือ

1. ได้แก่สวางทาคุนยตา - ความว่างจากสภาวะ หรือลักษณะแท้ของมัน หมายถึงสิ่งที่ปรากฏทั้งหลายในโลกนี้ ซึ่งไม่มีลักษณะแท้ขั้นปรมาตม เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย (ตรงกับความหมายของคำว่า อนัตตา ในสายบาลี)

2. ได้แก่ ความแท้จริง ซึ่งอยู่เหนือความต่างทั้งหลาย อยู่เหนือพุทธิปัญญา หรือปัญญาขั้นเหตุผล (หมายถึงนิพพาน ซึ่งไม่อาจรู้ได้ด้วยตรรก) ฉะนั้น ทฤษฎีใด ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่ออธิบายสิ่งจะอย่างนี้ จึงเป็นคุนยตาในความหมายว่า ว่างจากความจริงคือไม่ถูกต้องครบถ้วน

ท่านนาคารชุน กล่าวว่า “คนทั้งหลายก็เข้าใจว่า คุนยตาหมายถึงความไม่มีอะไร จึงกล่าวโจมตีเราว่า สอนเรื่องความไม่มี แต่ความจริงคุนยตานั้นปฏิเสธทฤษฎีทั้งหมด และคุนยตาเองก็ไม่มีทฤษฎีหนึ่งต่างหาก ท่านกล่าวตามแบบวาทวิจารณ์ (Dialectics) ของท่านว่า

“ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอคุนยะ มันก็เป็นอิสระแก่กันและกัน เมื่อเป็นอิสระแก่กันก็ต้องเป็นภาวะสมบูรณ์ เมื่อเป็นภาวะสมบูรณ์ ก็ต้องไม่มีการทำลาย เมื่อไม่มีการทำลาย ก็ย่อมไม่มีสังสาร, ไม่มีนิพพาน ไม่มีอริยสัจจ์ ไม่มีสงฆ์ ไม่มีศาสนา ไม่มีพระพุทธรเจ้า ถ้าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นจริง จะเป็นสิ่งถาวรคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง และถ้าเป็นเช่นนี้ก็คงไม่มีในโลก”

มีผู้ได้เถียงท่านนาคารชุนว่า คุนยตาที่ปฏิเสธความมีอยู่ของธรรมทั้งหลาย (สิ่งทั้งหลาย) ไม่ถูกต้อง เพราะเหตุผลที่ใช้ได้ว่าจะว่า คุนยตามีอยู่ก็ใช้ไม่ได้ ถ้าหากว่าเหตุผลไม่จริงก็ทำลายหลักฐานของคุนยตาว่าตนเอง เพราะในที่สุดก็ต้องยืนยันความจริงของเหตุผล และคุนยตาไม่มีประมาณที่จะตั้งตัวเอง

ปัญหาประจำบทที่ 6

1. แนวความคิดระหว่างตะวันตกและตะวันออก ต่างกันอย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่งตะวันออกมีชนชาติใดที่เป็นแม่บทของอารยธรรมแห่งโลกซีกนี้? จงวิจารณ์
2. อภิปรัชญาอินเดียกล่าวโดยสรุป แบ่งออกเป็นกี่สายใหญ่ ๆ อะไรบ้าง จงชี้แจง
3. “จารวาก” เป็นปรัชญาสายไหน? ได้แสดงทัศนะทางอภิปรัชญาไว้อย่างไร? จงวิจารณ์
4. จากการศึกษาอภิปรัชญาเซนแล้ว เชนยอมรับความมีอยู่แห่งส่วนประกอบของโลกอย่างไรบ้าง?
5. คำว่า “หินยาน” ในทัศนะของปรัชญาอินเดีย กับ “หินยาน” ในประเทศไทย และศรีลังกา เป็นอย่างเดียวกัน หรือไม่? จงชี้แจง
6. มีสำนักพุทธปรัชญาสำนักใดที่แสดงทัศนะทางจักรวาลวิทยา ออกมาอย่างชัดเจน? จงชี้แจง
7. สำนักพุทธปรัชญาสำนักใดที่แสดงทัศนะเรื่อง “ขณิกวาท” ต่างจากของเฮราไคลดัสอย่างไร? จงชี้แจง
8. จากการศึกษาพุทธปรัชญาสำนักโยคจารแล้ว ท่านเข้าใจเรื่อง “อาลยวิญญาณ” อย่างไร? จงวิจารณ์
9. พุทธปรัชญาสำนักมหายมิกะ แสดงความจริงไว้ก็อย่างอะไรบ้าง? และคำว่า “ศูนยตา” ของสำนักนี้ มีความหมายว่าอย่างไร?